

Magistrale rede over kwakzalverij op Amsterdamse universiteitsdag

C.N.M. Renckens

Het was een goed idee van het bestuur van de Universiteit van Amsterdam om de universiteitsdag 2009 te laten openen door een van Nederlands meest vooraanstaande onderzoekers en daarbij aandacht te besteden aan een probleem waaraan zowel wetenschapsfilosofische als maatschappelijke elementen zijn verbonden: de hedendaagse kwakzalverij en haar bestrijding, volgens de onderzoeker – Piet Borst – Sisyfusarbeid.

De aula van de universiteit aan het Spui was op zaterdagochtend 6 juni tot de laatste plaats gevuld en talrijke BN-ers waren in het publiek te herkennen: Frits Bolkestein, Louise Fresco, Robbert Dijkgraaf en Arie van der Zwan, om er enkelen te noemen. Het is niet mijn bedoeling de rede hier samen te vatten, want op dezelfde dag publiceerde *Het Parool* een ruime samenvatting van de toespraak en onze immer actieve webmaster plaatste die tekst ook onmiddellijk op onze website. Velen uwer zullen hem daar al gelezen hebben. De medische faculteit van de UvA heeft al meerdere giganten geleverd die zich krachtig tegen de kwakzalverij uitspraken en Piet Borst had zich – voor wie daaraan nog mocht twifelen – voor dat eliteclubje al lang gekwalificeerd en neemt nu wat mij betreft daarin de koppositie over van Hector Treub, die in 1906 in de toenmalige Amsterdamse aula (inmiddels afgebroken) een vergelijkbare rede hield tegen de kwakzalverij. Andere namen uit de antikwak-UvA-club zijn: Ben Polak, H. Burger en L. Jongkees. Piet Borst begon zijn rede met zijn vader te herdenken, de fameuze hoogleraar interne geneeskunde van de UvA, die menig keer in rechtszaken tegen kwakzalvers als getuige-deskundige was opgetreden. Zijn grootvader noemde hij niet, deze was huisarts in de Betuwe en schreef in het interbellum mooie stukken in het *NTvG*, onder andere tegen het geloof in de wondergenezingen te Lourdes. Piet Borst wil ik maar zeggen, lid en weldoener van onze Vereniging, heeft het dus niet van een vreemde. Ik wil uit de drie kwartier durende rede twee gedeelten citeren, die op mij een bijzondere indruk maakten en die op deze manier wellicht voor de vergetelheid behoed kunnen blijven. Allereerst trachtte Borst de vraag te beantwoorden wat de patiënt eigenlijk bij de kwakzalver brengt. Hij somde daarvoor de volgende redenen op:

1. Radeloosheid; tekort schieten reguliere geneeskunde.
2. Ervaringen uit eigen omgeving: na behandeling = door behandeling.
3. Propaganda, kritiekloos verspreid door de pers/tv.
4. Zelfvertrouwen:
 - Zelf denken te weten wat werkt.
 - Zelf actief bij willen dragen aan genezing (dieet; Vitamine C; hoestdrank).
 - Actie zonder risico (homeopathie: geen bijwerkingen).
5. Sociale context:
 - Argwaan tegen reguliere geneeskunde (koud, onpersoonlijk, autoritair, techniekgedreven, onbegrijpelijk).
 - Overwaardering van gevoel/intuïtie bij probleemoplossing ('Rij met je hart').
6. Het Barnum-effect: de kwakzalver speelt in op de wensen van de patiënt. (P.T. Barnum: 'I try to give a little something to everyone').
7. Onderschatting van ons zelfgenezend vermogen.

Minstens net zo interessant is de vraag wat academisch opgeleide dokters naar de kwakzalverij/alternatieve geneeskunst drijft. Ook daarover had Borst goed nagedacht en hij kwam met de volgende verklaringen:

1. Poging om patiënten met 'onverklaarde klachten' bij te staan met onschuldige middelen.
2. Hubris
 - Zelfoverschatting; geloof in de superioriteit van de eigen klinische blik; zwak ontwikkelde kritische zin.
 - Gebrekkig inzicht in de *pitfalls* van kennisvergaring en validatie van kennis.
 - Gebrekkig inzicht in het natuurlijk beloop van ziekte: veel kwalen gaan vanzelf over en ook ongeneeslijke ziekten

kennen spontane remissies.

- Geldingsdrang zonder veel capaciteiten.

3. Isolement

- Collegiale toetsing, intervisie, protocollering ontbreken meestal.

4. Rancune tegen het medische establishment

5. Geldzucht.

Vooraf punt twee lijkt ons in de meeste gevallen van doorslaggevend belang: hoogmoed en zelfoverschatting bij beperkte capaciteiten. Geldingsdrang zonder de capaciteiten om binnen de veeleisende reguliere wetenschap en geneeskunde te kunnen functioneren en de behoefte om zichzelf toch als begaafd c.q. bekwaam te beschouwen leiden er inderdaad al te vaak toe dat men zich een domein zoekt

waarbinnen men op zichzelf en de argeloze patiënt indruk kan maken met uitgebreide maar nutteloze kennis. W.F. Hermans schreef in 1967 in een brief aan Rudy Kousbroek dat hij een groot wantrouwen had tegen personen die ostentatief ethisch leven bij gebrek aan andere prestaties. Piet Borst vult dat nu mooi aan: bij gebrek aan prestaties kan behalve een demonstratie van vermeende morele superioriteit ook een carrière in de alternatieve geneeskunde ertoe dienen om aan minderwaardigheidsgevoelens te ontkomen.

De neiging om verder te citeren uit Borsts rede ga ik hier weerstaan, maar dan niet zonder te vermelden dat de aromatherapie het volgens hem verre aflegt tegen de frisheid van de WC-eend. De zaal kon het zeer waarderen. ●

● Kort ●

Natuurlijk

Wanneer artsen het klinisch beeld van hun patiënten niet goed weten te duiden, loont het vaak de moeite om te vragen naar het gebruik van alternatieve middelen, zoals kruidenproducten. Extracten van zilverkaars (*Cimicifuga racemosa/ actaea racemosa*; verwant aan *Actaea spicata*, het Christoffelkruid of zwarte gifbes), worden in de alternatieve geneeskunde aangewend als homeopathisch middel tegen vrouwenziekten, menopauzale klachten, bij jicht,

migraine en hartstoornissen van nerveuze aard. En de tinctuur wordt gebruikt tegen oorsuizen en andere oorklachten. De casus van een 47 jarige vrouw wordt beschreven met geelzucht en buikkoliken als gevolg van immuun-hepatitis als gevolg van het gebruik van het kruidenpreparaat Ymea. Leerpunt: het gebruik van kruidenmengsels met zilverkaars kan immuun-hepatitis veroorzaken. ●

H.W. van den Meerendonk et al., *Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde*, 153, 6, 7 februari 2009.

Zilverkaars, panacee